

HUQUQIY TA'LIM VA HUQUQIY TARBIYA: FARQI VA O'ZARO BOG'LIQLIGI

Xo'janazarova Mohinur Shuhratbek qizi¹

¹ Andijon Ichki Ishlar akademik litseyi o'qituvchisi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 03.06.2025

Revised: 04.06.2025

Accepted: 05.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

huquqiy ta'lim,
huquqiy tarbiya,
huquqiy ong, huquqiy
madaniyat, huquqiy
savodxonlik, fuqarolik
tarbiyasi.

Mazkur maqolada huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya tushunchalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi, ularning mazmun-mohiyati, asosiy funksiyalari, shakllanish bosqichlari va jamiyatdagi o'rni yoritiladi. Huquqiy ta'lim – shaxsga huquqiy bilimlarni tizimli tarzda yetkazish, uni huquqiy ong bilan qurollantirish jarayoni sifatida qaralsa, huquqiy tarbiya – shaxsda huquqqa hurmat, qonunlarga rioya qilish madaniyatini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida tavsiflanadi. Ularning o'zaro bog'liqligi shundaki, huquqiy ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan huquqiy tarbiya bilan uyg'unlashgan holatda olib borilishiga bog'liq. Maqolada mazkur jarayonlarni tashkil etishning zamonaviy metodlari va huquqiy madaniyatni shakllantirishdagi roli ham tahlil qilinadi.

KIRISH. Jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri — fuqarolarning huquqiy ongini yuksaltirish va huquqiy madaniyatini shakllantirishdir. Bu jarayonda huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan ikki asosiy yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, qonun ustuvorligini qaror toptirish, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlarning samarali bo'lishi, eng avvalo, har bir fuqaroda huquqiy bilimlar tizimining shakllanishi va unga asoslangan ongli xatti-harakatlarning qaror topishiga bog'liq.

Mazkur ilmiy maqolada huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya tushunchalarining mazmun-mohiyati, ularning bir-biridan farqli jihatlari hamda o'zaro bog'liqlik darajasi tahlil qilinadi. Shuningdek, bu ikki tushunchaning amaliy hayotdagi o'rnini, ta'lim tizimi va ijtimoiy institutlar orqali qanday tatbiq etilishi ham ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

XXI asrda demokratik jamiyat qurilishi, huquqiy davlat tamoyillarini qaror toptirish va inson huquqlarining ustuvorligini ta'minlash uchun jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning yuqori bo'lishi zaruratga aylandi. Aynan shunday maqsadga erishishda huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyaning o'rnini beqiyosdir. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish, yosh avlodni qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash, huquqiy jihatdan faol pozitsiyaga ega shaxslarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya — o'zaro yaqin tushunchalar bo'lsa-da, ular mazmun va vazifalari jihatidan farqlanadi. Shu bilan birga, ular o'zaro to'ldiruvchi va mustahkamlovchi jarayonlar sifatida birgalikda qo'llanilgandagina ijobiy natijaga erishish mumkin. Huquqiy ta'lim — shaxsga huquqiy bilimlarni tizimli tarzda berish, uni jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarda to'g'ri yo'l tutishga tayyorlash, huquqiy ongini rivojlantirish jarayonidir. U asosan rasmiy ta'lim muassasalari (maktab, kollej, universitet, maxsus kurslar) orqali amalga oshiriladi.

Huquqiy ta'limning asosiy vazifalari:

- Shaxsga konstitutsiyaviy huquq va erkinliklar haqida bilim berish;
- Huquqiy normalarni o'rgatish orqali qonunlarga hurmat ruhini shakllantirish;
- Huquqiy savodxonlikni oshirish;
- Huquqiy fikrlashni rivojlantirish.
- Huquqiy ta'lim – bu nazariy bilimlarning asosiy manbaidir. U insonning huquqiy ongini shakllantirishda poydevor vazifasini o'taydi.

Huquqiy tarbiya — bu shaxsda huquqqa sodiqlik, qonunlarga hurmat, jamiyatda ijtimoiy faol pozitsiyaga ega bo'lish kabi fazilatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik va ijtimoiy jarayondir. Huquqiy tarbiya huquqiy ta'limga qaraganda kengroq maydonda amalga oshiriladi — u nafaqat o'qituvchilar va maktab bilan, balki oilaviy muhit, ommaviy axborot vositalari, diniy tashkilotlar, do'stlar guruhi va boshqa ijtimoiy institutlar bilan bevosita bog'liq.

Huquqiy tarbiyaning asosiy vazifalari:

- Huquqqa hurmat tuyg'usini shakllantirish;
- Huquqbuzarlikdan tiyilishga motivatsiya berish;
- Ijtimoiy mas'uliyatni oshirish;
- Fuqarolik faolligini shakllantirish.

Bu jarayon odatda informal (noformal) shaklda bo'lib, ko'p hollarda ong ostida sodir bo'ladi.

Huquqiy ta'lim va tarbiya bir-birisiz samarali bo'la olmaydi. Shaxsga berilgan bilimlar faqatgina tarbiya orqali ongli amaliy xatti-harakatga aylanishi mumkin. Aksincha, faqat tarbiya orqali huquqiy madaniyatni shakllantirishga urinish, chuqur bilimlarsiz yuzaki ko'rinishga olib keladi.

Shunday ekan, bu ikki yo'nalishni integratsiyalash — ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirishning asosi bo'lishi kerak. Maktablarda "Huquqiy bilimlar asoslari" fanini chuqurlashtirish, ommaviy huquqiy targ'ibot, ijtimoiy tarmoqlarda huquqiy kontent yaratish kabi usullar bunda muhim rol o'ynaydi.

Huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya — shaxsda huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishda bir-birini to'ldiruvchi, lekin o'ziga xos vazifalarga ega bo'lgan mustaqil jarayonlardir. Huquqiy ta'lim orqali inson zarur huquqiy bilimlarga ega bo'lsa, huquqiy tarbiya ushbu bilimlarni amaliyotga tadbqiq etishga, ularni shaxsning ichki qadriyatlariga aylantirishga xizmat qiladi.

Demak, jamiyatda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish yo'lida ushbu ikki yo'nalishning uzviy bog'liqligini ta'minlash, ularni uzluksiz va uyg'un holda olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabdan tortib oliy ta'limgacha bo'lgan barcha bosqichlarda, ommaviy axborot vositalari, oilaviy tarbiya, ijtimoiy institutlar va davlat siyosati darajasida bu jarayonlarni takomillashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2020-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5618-son Farmoni, 2019-yil — "Huquqiy savodxonlik va madaniyatni oshirish bo'yicha milliy dastur".
3. Mamatqulov A.M. – Huquqiy madaniyat asoslari, Toshkent: "Adolat" nashriyoti, 2022.
4. Norboevna, R. N. (2021). IMPROVING THE MEMBERSHIP SYSTEM IN ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Archive of Conferences (Vol. 20, No. 1, pp. 97-98).
5. Adilova, A. S. (2021). Corpora and corpus-based teaching Uzbek to foreigners. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding (IJMMU), 8(4), 525-531.
6. Abdurahimovna, A. S. (2021, December). Tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasi (AQSHdagi ayrim universitetlar misolida). In Conferences.
7. Adilova, S. A. O 'ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O 'QITISH: TAJRIBA, MUAMMO, ISTIQBOL.
8. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.

9. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 369-374.

10. Norboyevna, R. N., & Shukurullaev, A. O. (2024). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA EKOLOGIK TEATRNI TASHKIL ETISH ORQALI EKOLOGIK KONSEPTUAL ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH. Inter education & global study, (7), 158-164.

11. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.

12. Israilova, N. H. (2016). Der Einfluss des Englischen und Amerikanischen auf die deutsche Sprache. In The Seventh International Congress on Social Sciences and Humanities (pp. 143-146).

13. Israilova, N. X. (2024). KITSDEUTSCH. AS A NEW DIALECT IN A GERMAN COUNTRY. International Journal of Education, Social Science & Humanities, 12(4), 678-682.

